

<SERMO 4B>¹

<Sermo in festo sancti Stephani protomartyris>

Sermo de beato stephano proth<omartyre>

Stephanus, plenus gracia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo.

1 Dicit Ysa.: *Exalta in fortitudine uocem tuam, qui euangelizas Ierusalem*. Hec duo facit Propheta: primo <h>ortatur predicatorem ad efficacem propositionem uerbi Dei, cum dicit: *Exalta in fortitudine uocem tuam*; secundo subiungit ex<h>ortacionis rationem, cum dicit: *qui euangeli|191rb|zas Ierusalem*. Qui *euangelizas*, id est qui salutem et bonam nunciacionem nuncias, *Ierusalem*, id est Ecclesie militanti. Euangelizare enim est bonum nunciare et salutem. Predicator autem a Deo mittitur, et pro salute mittitur, et Ecclesie mittitur. Racione horum trium, id est ratione eius a quo mittitur, id est ratione Dei a quo mittitur, et ratione eius pro quo mittitur, id est ratione ueritatis et salutis pro qua mittitur, et ratione eius cui mittitur, quia mittitur Ecclesie, predicator debet habere prerogatiuam in sciencia et uita. Ideo dicit: *Exalta uocem*, in quo tangitur prerogatiua in predicatore. Ideo predicator debet pollere tripliciter, scilicet priuilegio² conuersacionis honeste, experimento³ contemplacionis, et libertate correctionis et constancie.

2 Ideo quantum ad primum, id est quod debet pollere [esse] <preuilegio> conuersacionis honeste, dicit: *Super montem excelsum ascende*. Iste mons est uita excellens. Et sequitur: *et quasi tuba exalta uocem tuam*. In tuba sunt duo foramina: unum⁴ a parte oris cui os applicatur, quod est strictum, aliud exterius ad homines, quod est largum. Qui largum foramen tube applicaret ori non moueret homines ad prelium set ad ludibrium. Sic predicator altam ui<t>am predicans et sequens uitam largam et dissolutam, non animat homines ad penitentiam, set est ludibrium hominum. Talis predicator similis est illi qui dicit alta uoce “Hec sunt bona alecchia,”⁵ tibi, <et> submisce dicit: “Alecchia sunt mala.” Quid enim est uoce a<liu>d predicare bonam uitam et facto inugnare ea<m>, quam dicere alta uoce: “Hoc est bonum,” et submisce dicere: “Hoc est malum.”

3 Item predicator debet pollere experimento contemplacionis, ideo dicit: *Accedit homo ad cor altum*; Ecclesiasticus: *Exaltate eum quantum potestis, |191va| enim*⁶ maior est omni laude.

4 Item debet pollere libertate correpcionis, ubi: *Exalta uocem tuam, noli timere*. Hec tria debet habere predicator, et quia hec non scio esse in me, ideo rogemus etc.

Stephanus plenus gracia etc.

5 Hec uerba, sumpta de Actibus Apostolorum, recitantur hodie in Ecclesia ad commendacionem beati Stephani. Set notandum quod Deus in celo materiali omnia

¹ Transcribed by Andrew T. Sulavik from manuscript: Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana 1897, ff. 191ra-195va. J. B. SCHNEYER, *Repertorium*, v. 2, p. 477, nos. 8 and 9; TH. KAEPPPEL, *Scriptores*, v. 2, p. 110, n. 1539.

² priuilegio| preuilegio

³ experimento| experimentis

⁴ unum| unde

⁵ alecchia = alletia

⁶ enim| tamen

ordinauit congruo ordine. Sic in celo spirituali omnia congruo ordine ordinauit, licet lateat nos. Vnde [quod?] post festum Natiuitatis Christi immediate iunxit et ordinauit tria festa, id est festum Stephani, Iohannis, et Innocentum. Hoc ordine congruo fecit Deus quia sicut sol est in celo cui stelle adiunguntur, sic Christi natiuitas est sol in Ecclesia cui tria festa predicta sicut stelle adiunguntur.

6 Nam Christus per se et per suos sanctos sibi coadiuuatores [quos] uoluit habere [coadiuuatores] ut eos honoraret. Expugnauit dyabolum, qui per uiolenciam tyrannorum, per fallaciam hereticorum, per falsam simulacionem ypocritarum Ecclesiam inpugnabat. Ideo contra tria per que dyabolus inpugnabat⁷ Ecclesiam, Christus apposuit tres exercitus per quos dyabolus expugnauit. Isti tres exercitus sunt exercitus martirum, exercitus sapientum doctorum uel sapiencia doctorum, et sanctimonium uel exercitus innocentum. Isti sunt tres exercitus, qui sunt in celo, qui sequi sunt Dominum. Per Stephanum exercitus martirum intelligitur, per Iohannem exercitus doctorum, per Innocentes exercitus omnium innocentum, ideo dicit Petrus: *Quasi unigeniti infantes* etc. Ideo isti tres principatus Ecclesie significantur per Stephanum, Iohannem et Innocentes, et ideo festa istorum trium celebrantur immediate iuxta natiuitatem Christi.

7 Sciendum |191vb| enim quod dyabolus uincendo hominem fecit eum cadere in tria mala, scilicet in fragilitatem ei auferendo fortitudinem, in fatuitatem ei auferendo sapienciam, et in miseriam ei auferendo felicitatem. Set Christus per constanciam martirum qui fragilitate sua bene utentes dyabolum uicerunt, expugnauit dyabolum, et sic homini restituta est fortitudo. Et contra id quod dyabolus duxit hominem in fatuitatem, Christus per sapienciam doctorum expugnauit dyabolum, et sic homini restituta est sapiencia et Dei cognicio. Et contra id quod dyabolus duxit hominem in miseriam, Christus per miserias Innocentum, quas in morte sua passi sunt, per quam felicitatem sunt adepti, expugnauit dyabolum, et sic restituta est homini felicitas. Ideo Christus coniunxit festo sue natiuitatis tria festa predictorum sanctorum.

8 Quidam enim in morte et uita testificantur Christum. Talis fuit Stephanus, cuius tota uita fuit martyrum et testificata est Christum, et etiam in morte testificatus est Christum. Augustinus: "Qui uiuit secundum Scriptu<ra>m testificatur Christum." Et quia Stephanus uixit secundum Christum, ideo uita eius testificata est Christum. Alii uero testificantur Christum in uita et moriuntur in pace. Talis fuit Iohannes, qui in uita sua fuit martyr, et non in morte fuit martir, quia mortuus est in pace. Alii testificantur Christum in morte, et non in⁸ uita. Tales fuerunt Innocentes, qui in morte testificati sunt Christum. Ideo festa trium predictorum sanctorum, qui representant tres status testificancium Christum, celebrantur immediate iuxta festum Natiuitatis Christi.

9 Dicit ergo: *Stephanus plenus gracia et fortitudine* etc. In quibus uerbis Stephanus commendatur quadrupliciter. Communis enim perfectio est perfectio status, uel habitus, uel operum, uel signorum. Ab ista quadruplici perfectione |192ra| commendatur Stephanus in dictis uerbis: a primo commendatur cum dicit: *Stephanus*; a secundo cum dicit: *plenus gracia*; a tercio commendatur cum dicit:

⁷ inpugnabat] ut added after and expunged

⁸ in] written twice

fortitudine (et licet fortitudo sit habitus uel dicat habitua, tamen fortitudo sumitur hic pro usu et actu gracie⁹); a quarto commendatur cum dicit: *faciebat signa et prodigia magna in populo*.

10 Primo commendatur a perfectione status cum dicit: *Stephanus*. Stephanus autem interpretatur corona, forma, norma¹⁰ uel¹¹ regula, et sic commendatur ut dux trium statuum ratione triplicis interpretacionis sui nominis. Primo, ut Stephanus interpretatur corona, commendatur ut dux exercitus martirum. Secundo, ut Stephanus interpretatur forma, commendatur ut dux exercitus prelatorum. Tercio, inquantum Stephanus interpretatur norma uel regula, commendatur ut dux exercitus regularium et contemplatiuorum. Et ita est dux respectu trium statuum.

11 Glosa: "Stephanus Grece: corona Latine. Quod enim obtenturus erat, presagio nominis preoccupabat, quia post crucem Christi primo martiratus est." Ideo dicit: *Eicientes*¹² <eum> extra ciuitatem, lapidabant, inuocantem et dicentem: 'Domine Ihesu, suscipe spiritum meum. Parce illis, qui <a> nesciunt quid faciunt.' Glosa: "Hoc proprium nomen ponitur ut negocium <nominis> aperiatur." Et ideo dicitur corona, quia coronam martirii optinuit.

12 Ideo dicit: *Preuenisti eum in benedictionibus. Gloria et honore coronasti eum, Domine*. Deus solo Verbo omnia facit, set dictio eius dicitur productio rerum, benedictio Dei dicitur infusio graciaram. Ideo dicit: *Posuisti in capite eius coronam de lapide precioso*. Iuste lapide coronatur qui lapidatus est. Iste lapis est Christus, qui est corona eius, Ysa.: *Erit Dominus exercituum corona glorie residuo*¹³ *populi sui*. Corona est ornamentum capitis, et per consequens totius corporis. Per capud superior pars rationis, que cum inspicit in eternum bonum coronatur. Beatitudo uero est inspectio in eternum bonum, ita quod¹⁴ redundat in corpus. Ideo |192rb| gloria eterna significatur nomine corone, quia gloria primo est in ratione, que est caput, et postea redundat in corpus.

13 Et ideo dicit: *gloria et honore coronasti eum*. Gloria est in gloriante, et est motus ab intra ad extra. Honor est motus ab extra ad intra. Ihesus est honor extra, ut est homo honorans suos, et interius est gloria secundum deitatem glorificans suos, et secundum utrumque est corona suorum. Et ita nomine corone significatur gloria eterna.

14 Set circa hoc quod dicit: *eicientes eum extra ciuitatem, lapidabant*, sciendum quod in uerbis istis tangitur triplex iniuria, quam passus est Stephanus. Quedam enim iniuria fit homini in fama, que fit a detractoribus. Alia iniuria fit in substancia in re hominis possessa, hec fit a raptoribus. Alia fit in propria persona, ut que fit ab interfectoibus. Has tres iniurias passus est Stephanus: primam passus est quia ei detrahebant et maledicebant; secundam passus est quia eum spoliauerunt; tertiam iniuriam passus est quia ipsum lapidibus occiderunt. Et ita omne genus iniurie incidit in Stephanum. Hoc dico ut imitantes hunc sanctum sint fortes contra detractors, qui maculant homines et faciunt homini malum, quod omnino emendari non potest. Similiter si spoliuntur et lapidantur, sustineant in patiencia, ut iste sanctus sustinuit.

⁹ gracie] fortitudinis (see *Sermon 4A*, which uses gracie)

¹⁰ norma] normalis written, and lis expunged

¹¹ uel] written above the line

¹² Eicientes] uenientes

¹³ residuo] residui

¹⁴ quod] written twice, and first quod expunged

Lapidari autem sonat in obiurgacione. Martires possumus esse si eum imitatur.

15 Item si causa<s> martirii eius consideramus, iuste passus est quia impietatem eorum arguit, ideo eum occiderunt; dixit enim eis: *Dura ceruice, Spiritui sancto semper resistitis*. Item per confessionem fidei occisus est. Et ita per has duas causas iuste passus est. Et eius martirium iustum est. Quidam enim pro iusticia, alii pro defencione fidei mortui sunt, et iste sanctus utroque modo mortuus est, ideo causa sue mortis iusta est et eius mors iusta. Propterea in morte sua ualde similis fuit Christo in morte, quia extra ciuitatem |192va| Christus passus est, et iste sanctus extra ciuitatem lapidatus est, mortuus. Similiter Christus nudus crucifixus est, et iste nudus lapidatus est. Item Christus moriendo <orauit> pro inimicis suis, et iste sanctus similiter moriendo orauit pro inimicis suis. Item Christus moriens commendauit spiritum suum Deo, similiter iste moriens commendauit spiritum suum Deo. Et ita imitatus est Christum. Ideo <ut Stephanus> dicitur corona, <commendatur ut dux> exercitus martirum.

16 Secundo, ut Stephanus <dicitur forma> fuit dux exercitus prelatorum suo modo, id est archidiaconorum. Fuit enim forma prelatorum, Petrus: *Non dominantes in clero, set forma facti gregis* etc. Iste forme in quibusdam sunt corrupte, in aliis sunt forme Platonice. Iste fuit prelatus constitutus ab Apostolis, ideo dicitur in Actu: *Non est equum <nos> dimittere uerbum Dei, et ministrare mensis*.¹⁵ Et tunc elegerunt Stephanum ut preesset mense. Sic prelatus debet fieri recta electione, et ideo dicit: *Conuocatis apostolis* etc. Glosa: "Consensus debet requiri multitudinis"; et iterum: "Hic ordo seruandus est ut eligat populus et ordinet episcopus." Set modo uidetur fieri contrarium, quia clericus eligit et non populus. Dico quod Deo ordinante fit hoc, quia populus de facili seducitur. Set qui eligitur debet esse fauorabilis populo. Set modo infames eliguntur, infames luxuria et auaricia. Et dicimus quod extraneus non debet poni, ubi domesticus honestus potest haberi, qui habet bonum testimonium, qui sit plenus Spiritu sancto, cuius sapientia sit nota. Hec est forma apostolica in eligendo que debet seruari, quia quod Apostolis dictum est aliis est proponendum. Et quod dicitur: *Considerate ex uobis gnaros*¹⁶ *sapientes, quorum uita sit approbata* etc. Et illos eligatis. Hoc uerum est nisi alienus sit sapientia, moribus et aliis bonis peditus, et Ecclesie necessarius, talis alienus com<m>ode secundum Deum potest eligi. Set quandoque ydiota eligitur qui expedit |192vb| bona Ecclesie, et ponit Ecclesiam in debitis pro symonia, quam commisit dando dona plurima pro sui electione, set iste sanctus canonice fuit electus ab Apostoli<s>.

17 Item, tercio, ut Stephanus dicitur regula uel norma fuit dux exercitus religiosorum et contemplatiuorum. Actu[?]¹⁷ dicitur: *Cum esset Stephanus plenus Spiritu sancto, intendens in celum* etc. Omnes sumus contemplatiui: studentes sunt contemplatiui suo modo, et religiosi sunt contemplatiui suo modo. Dicit ergo: *Cum esset Stephanus plenus Spiritu sancto, intendens in celum, ait: 'Ecce uideo celos apertos'* etc. In quo uerbo triplex tangitur exercitium. Primum est exercitium gracie et uirtutum cum dicit: *Cum esset Stephanus plenus Spiritu sancto*; secundum est exercitium illuminacionis sciencialis cum dicit: *intendens in celum*; tercium est exercitium contemplacionis cum dicit: *uideo celos apertos*, in quo tangitur haustio in

¹⁵ mensis] uacare mense

¹⁶ gnaros] gnales (?)

¹⁷ Actu] actium (?)

contemplacione. Set aliqui e contrario prius uolunt docere quam scienciam acquirere, et hoc est quia primo non intendunt gratiam haurire.

18 Item debemus intendere in celum per oracionem et contemplacionem. Primo debemus intendere in celum per oracionem, et maxime pro Ecclesia in oracione est intendendum, que est in magno periculo. Sic Stephanus intendens in celum per oracionem de Paulo persecutore fecit predicatorem. Augustinus: “Si Stephanus martir non orasset,¹⁸ Ecclesia Paulum non haberet.” Set uidetur quod ira Dei sit supra Ecclesiam, cum nullus hanc faciat¹⁹ in orando. Iacobus: *Helyas fuit homo passibilis, et rogauit quod non plueret, et non pluit tribus annis et mensibus sex. Et postea orauit, et pluit.* Ecce quod habuit potestatem claudendi celum et aperiendi. Similiter manibus suis eleuatis pugnabat Moyses, quia cum Moyses leuabat manus ad Deum, uincebat Israel, cum re |193ra| ponebat manus, uincebat Amalech. Et ita uidetur quod non oramus Dominum pro Ecclesia, uel si oramus, indigne oramus. Vel ira Dei est supra Ecclesiam, que continue impugnatur. Et <sic dicitur>: “Cui caput infirmum cetera me<m>bra dolent.” Et si capud nullum cum membra putrent. Modo non sit caput, id est papa, in Ecclesia Dei membra putrent. Detrahimus electoribus qui debent papam eligere, set scribitur: *Diis non detrahes*, et ideo imputemus hoc peccatis nostris.

19 Item debemus intendere in celum per contemplacionem, uel contemplatiuus debet inspicere inspectione diuinorum. Set clerici inspiciunt in cenum, scilicet ad lucrum. Alii aspiciunt ad infernum, sicut theologi, qui dimissis libris sanctorum conuertunt se ad libros eorum qui sunt in inferno, in quibus si est aliqua ueritas, cum falsitate est admixta. Filius Dei uenit ut restitueret homines de inferno, set isti tendunt in infernum. Triplex est gradus doctrine. Quidam sunt theologi philosophantes, alii sunt philosophi theologizantes, alii sunt canoniste litigantes. Quondam Ecclesia consueuit regi in pace per canones, modo regitur per aduocatos, per quos fiunt plura mala quam per hereticos. Et student in legibus dicentes quod canones non possunt sciri sine legibus. Set hec ignorancia expediret, ut Ecclesia careret omnibus aduocatis propter malos. Et ita tres sunt ordines doctrine, scilicet theologi philosophantes, philosophi theologizantes, et aduocati <litigantes>. Set theologi de omnibus possunt agere. Isti sunt tres spiritus ranarum de quibus dicitur in Apocalypsi.

20 Et sic commendatur iste sanctus ut dux exercitus martyrum, et ut forma prelatorum, et ut norma et regula contemplatiuorum.

21 Item commendatur ab habitu, ibi: *plenus gracia*. Dignum erat ut Christus impleret gracia[m] illum per quem alios uoluit habere gracia<m>. Ideo dicit: *Stephanus, plenus gracia*. Et si intelligamus de gracia gratis data, iste sanctus erat graciosus. |193rb| Si de forma eius loquamur, pulcher fuit. Ideo dicunt quod faciem angeli habebat Stephanus. Set de hac pulchritudine non est curandum, quia *fallax gracia, et uana est pulchritudo*. Super gracia linguarum et idiomatum dampnosa est, unde quidam ait: “Gracia est non habere gratiam.” Set iste sanctus fuit plenus triplici gracia, scilicet gracia purgante, gracia illustrante uel illuminante, et gracia consum<m>ante.

22 Plenus fuit primo gracia purgante. Ideo dicitur in Cantico: *Manus tue*, id est

¹⁸ orasset] esset

¹⁹ faciat] efficiam

opera tua, *tornatiles auree plene iacinto*. Tornatile est quod fit torno, uel tornatile est torno factum. Quod fit cum fiunt bona opera. Aurum purum est et significat opera munda. Iacinctus cum celo mutat colorem: cum sereno tempore habet colorem clariorem; cum spisso tempore habet colorem spissiorem et minus clarum. In ‘tornatili’ innocencia ad proximum intelligitur, incorruptio ad seipsum, et perfectio obediencie, quia sicut iacinctus mutatur ad colorem celi, sic ad Dei uoluntatem debet homo imitari obediendo. Ideo dicit in Cant. V: *Manus mee distillauerunt mirram primam, et digiti mei myrrham probatissimam*. Mirra est amara gustui, suavis odoratui, aduersaria putredini. Per mirram penitencia <significatur> que amara sensui, suavis et placida Deo et intellectui, et aduersaria carnali concupiscencie. Stephanus habuit mirram, id est penitenciam, in manibus, id est in operibus, per quam penitenciam putredo luxurie in eo non fuit. Fuit enim uirgo, similiter et Paulus fuit uirgo, et ita corruptio luxurie in eis non habuit locum. Si Petrus non fuit uirgo, non est arguendus, quia ante aduentum Christi duxerat uxorem, quando secundum legem quilibet ducebat uxorem. Set modo clerici, qui esse debent puri, et prelati, qui sunt manus Ecclesie, non habent mirram, id est penitenciam et incorruptionem, in manibus, id est in operibus, immo luxurie uicio putrescunt. Gregorius: “Iumenta <in stercore suo> putrescere est <homines> in luxuria uitam finire.” |193va| Set Stephanus habuit manum plenam mirra, id est penitencia et bonis operibus, quia sancte uixit. Plenam habet manum mirra qui in se penitenciam facit, set digitos habet plenos mirra qui alios suo exemplo ad penitenciam ducit. Hoc utroque modo Stephanus habuit mirram, scilicet in manu, id est in se penitenciam <faciendo>, et digiti sui distillauerunt mirram probatissimam, alios suo exemplo ad penitenciam ducendo. In ‘digitis’ intelligitur penitencia distincta. Si fecisti contra Dei preceptum primum uel secundum uel tertium, punias te. Per contrarium hoc est habere digitos plenos mirra probatissima, quia penitencia senu est probata, penitencia iuuenis est probator, et adolescentum penitencia est probatissima mirra. Vel myrrha probata est penitencia peccatorum, mirra probatissima est penitencia innocentum. Vel mirra probata est penitencia eorum qui secuntur alios, set mirra probator est penitencia eorum qui alios ad penitenciam ducunt. Hiis duobis modis fuit penitencia Stephani mirra, scilicet ratione sui, et ratione proximi, que<m> duxit ad penitenciam. Et ideo in eo fuit gracia purgatiua, et quoad hoc dicitur plenus gracia. In Actu dicitur: *Eligite ex uobis uiros plenos gracia*; et sequitur: *Elegerunt Stephanum, plenum gracia, Spiritu sancto et fide*. Gracia autem eius per plenitudinem signatur ad signandum graciā purgatiuam; et ita electus est Stephanus a Deo. Set Deus a se eicit carnales peccatores, et ita fuit Stephanus plenus gracia purgante.

23 Secundo fuit plenus gracia illustrante uel illuminante que signatur per sapienciam et fidem cum dicit: *plenus sapientia et fide*. Fides autem replet tres uirtutes uel anima ueritate,²⁰ magnanimitate, et uirtute²¹ uel bonitate: racionalem uim replet ueritate,²² irascibilem magnanimitate, et concupiscibilem uirtute uel bonitate. Que tres uirtutes secundum theologos sunt in parte intellectuali, licet secundum naturales <philosophos> irascibiles |193vb| et concupiscibiles sunt in parte sensitua.

²⁰ ueritate| uirtute

²¹ uirtute| ueritate

²² ueritate| uirtute

24 Item fides replet intellectum practicum ueritate.²³ Paulus: *Quod non est ex fide, peccatum est*. Item fides replet intellectum speculatiuum ueritate, nam Deum non cognoscimus nisi per fidem, Paulus: *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparencium. Speramus enim que oculus non uidit* etc. Set sciencia humana per oculum uel auditum intra<t>, unde cum cognicio eternorum non habeatur uisu uel auditu, oportet quod eorum cognicio habeatur per fidem. Ponas ergo fidem, et erit argumentum eternorum. Vnde sicut argumentum notificat conclusionem, sic fides notificat eterna. In sciencia humana argumentum facit fidem, set in sciencia diuina fides facit cognicionem et certitudinem.

25 Item fides replet concupiscibilem <uirtute>. Paulus: *Fides que per dilectionem operator*. <Sicut> est mundum lumen solis, <set> lumen²⁴ lune est fractum, sic fides sine caritate est lumen fractum, set fides cum caritate est lumen mundum.

26 Item fides replet irascibilem <magnanimitate>, quia qui fidem puram habet nichil timet. Ideo ait: *Modice fidei, quare dubitastis?* Et alibi dicitur: *Hec uictoria que uincit mundum, fides nostra*. Ideo dicit: *Si habueritis fidem sicut granum synapis* etc. Granum²⁵ sinapis est modicum quantitate, set est magnum caliditate. Sic fides est modica humilitate, et est magna uiuicite et inflammacione. Et sequitur: *Et <si> dicetur huic²⁶ monti: 'Transferte in mare' etc.* – monti: <si> temptationi diaboli resistitis, tunc dyabolus transfert se, id est recedet a uobis. Ideo dicit credentibus: *Nichil impossibile erit uobis*, scilicet quod procedat ex fide.

27 Et ita Stephanus fuit plenus gracia et fide. Et ita dictum est quomodo fuit plena gracia purgante et illuminante uel illustrante. Sequitur uidere quomodo fuit plenus gracia consummante.

COLLACIO

Stephanus, plenus gracia et fortitudine etc.

28 Dictum est hodie quod Stephanus |194ra| commendatur in uerbis istis quadrupliciter, scilicet quoad perfectionem status, habitus, operum et signorum. Et ideo dictum est quod in hoc nomine, Stephanus, qui interpretatur corona, forma, et norma uel regula, proponitur nobis Stephanus ut dux Christiane milicie quoad statum martirum, prelatorum, et contemplatiuorum uel religiosorum. Ipse enim est, ut dicitur in Actu, in quo collegium cenobitarum inceptum est. Et dictum est quod commendatur quoad perfectionem habitus quoad gratiam purgante<m>, ut per penitenciam, et quoad gratiam illustrantem que illustracio uel²⁷ illuminacio fit per fidem.

29 Conuenienter dicendum est de plenitudine gracie consummantis, id est quomodo fuit plenus gracia consummante. Et notatur quod Stephanus dicitur *plenus gracia, fide et Spiritu sancto*. Hoc quod dico, *plenus gracia*, ap<p>ropriatur ad gratiam purgantem; cum dicit: *plenus fide* ap<p>ropriatur ad gratiam illustrantem uel illuminantem; et hoc quod dicit, 'plenus Spiritu sancto,' ap<p>ropriatur ad gratiam

²³ ueritate] bonitate et uirtute

²⁴ lumen] solis added after and expunged

²⁵ Granum] quantum

²⁶ huic] hec

²⁷ uel] purgatio added after and expunged

consummantem, que est caritas propter quam omnia alia sunt, scilicet uirtutes et alia bona. Christus enim dedit consilium de paupertate propter caritatem. Bernardus: “Hec,” scilicet caritas, “est causa contemptus diuiciarum, quia cor humanum facilius adheret eis que²⁸ frequentat.” Ideo consulitur a Christo quod relinquantur diuicie, ne preponantur caritati. P<aulus>: *Plenitudo legis est dilectio*, qua iste sanctus incaluit. Fuit enim amator inimicorum suorum, ammonuit enim eos ad fidem, dicens: *Karissimi fratres* etc. In hoc apparuit perfectio eius, quia aduersariis suis nunciavit salutem, et orauit pro eis, et excusauit eos, dicens: *Domine, parce illis, quia nesciunt quid faciunt*, in quo maxime apparuit eius caritas. P<etrus>: *Caritas operit multitudinem peccatorum*. Caritas enim nititur adnichilare et diminuire peccata aliorum. Hoc fecit Stephanus, ideo erat plenus gracia consummante, quod patet quia Stephanus stans orauit pro se, set flectens genua orauit pro aliis quia ibi erat maior necessitas.

30 Sequitur de |194rb| tercio cum dicit: *plenus fortitudine*, in quo Stephanus commendatur a perfectione operum. Perfectio autem operum declaratur tripliciter, scilicet per comparacionem ad superiora, <per comparacionem> ad interiora, et per comparacionem ad exteriora. Primo declaratur per comparacionem ad superiora, scilicet inpetrando gratiam et in acquirendo sapienciam.

31 De primo dicit Osee: *In fortitudine sua directus est cum angelo. Et inualuit ad angelum, et confortatus est* etc. Hystoria est in Gen., ubi dicitur quod Deus ap<p>aruit Iacob in angelum,²⁹ et ait ei: *Si contra Deum fortis fuistis, et contra homines inualebis*. Vnde non est natura in eneruacione nostra quod gracia Dei non acquirimus, quia Deus ualde cito placatur. Et dicit se teneri ab homine. Vnde Dominus ait Moisi in Exodo: *Dimitte me, ut irascatur furor meus in populum istum, et deleam eum*. Gregorius: “Quid est dicere, *dimitte me*, nisi petere ausum prebere?” Per quod patet quod magna est potestas hominis, quia Deus multum fauorabilis est eis qui eius gratiam uolunt habere. Ideo nobis inputandum est si Dei gratiam non habemus, Ysa.: *Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, et ne detis ei silentium*. Et ita perfectio operum hominum declaratur per comparacionem ad superiora, unde Dominus ait: *Regnum celorum uim patitur*.³⁰ Et quantam gratiam iste sanctus habuit, et inpetrando gratiam aduersario suo patet, quia eius precibus conuersus est Paulus aduersarius eius, qui custodiebat uestes lapidancium Stephani.

32 Secundo declaratur perfectio operum inpetrando sapienciam, Prou.: *Manus forcium diuicias parat* etc., <scilicet> diuicias illas de quibus dicitur: *Diuicie salutis, sciencia, et sapiencia: timor Domini ipse est t<h>esaurus eius*. Ideo dicitur in Sapiencia: *Colluctata est anima mea in illa*. Et ideo quod necessarium est, homo sit boni ingenii oportet quod fortissime³¹ studeat et laboret,³² aut aliter non erit perfectus in cognicione. Et ideo homines ingeniosi, qui sunt presumptuosi, |194va| non sunt boni clerici, quia non student confidentes de suo ingenio. Ideo dicitur: “Ingenium, nisi sit studium, flos est sine fructu.” Ecclesiasticus: *Sapienciam scribe in tempore uacuitatis*, quia <qui> compluribus intendit non facit fructum. Set iste sanctus inualuit, quia intentus fuit certamini, ideo: *Deus <certamen forte> dedit ei ut uinceret*.

²⁸ que| qui

²⁹ angelum| angelo

³⁰ patitur| patrum

³¹ fortissime| et added after and expunged

³² laboret| laborite (!)

Et ita patet quod studendo et acquirendo Dei gratiam impetratur sapientia.

33 Item perfectio operum declaratur per comparacionem ad interiora. Ideo dicit: *Melior est sapiens uiro forti.*; <et qui dominator animo suo, expugnatore urbium>. [Ille autem est fortis qui duo potest talis dominator sibi.] Fortis enim est qui sibi dominatur. Ille autem dominatur sibi qui potest super duo, id est qui potest super passiones, cum res exigit, subito alternandas et super eas cohibendas.

34 Primo ille est fortis qui potest supra passiones subito alternandas. Talis debet esse prelatus, qui miseros debet consolari, et qui debet moueri ira zeli contra malos. Et ita qui subito sic mouetur ab uno ad aliud potest supra passiones alternandas. Talis est fortis et potens supra sua interiora. Talis fuit iste sanctus, qui ait: *O dura ceruice, et incircumcisi corde* – ecce ira per zelum. Et statim postea orauit pro eis – ecce quod illis miseris miserebatur et consolabatur eos. Quod si uellent credere fidei Christi quod Deus susciperet eos, Iob: *In fortitudine eius repente mare congregatum est* – mare est cor; fortitudo eius est cum subito potest uni<fi>cari.

35 Item fortitudo patet in plena refrenacione et cohibicione passionum, et hoc uel respectu passionum animalium uel respectu passionum carnalium. Respectu passionum animalium, ubi sunt spes, timor, amor et cetera. Vnde cum homo refrenat uel extirpat huiusmodi passiones animales, et maxime amorem inordinatum, tunc est for [194vb] tis. Prou.: *Manus forcium dominabitur; que remissa est, tributis*³³ *seruiet* – seruire tributis est dare auxilium aduersario. Augustinus: “Si oculus dexter scandalizat te, eice eum abs te.” Per oculum dextrum, qui diligitur magis, significatur amicus, qui, si te scandalizat, remoue eum a te.” Hic apparet fortitudo in precidendis³⁴ membris scandalizantibus. Cum enim affectus inordinatus est in animo, homo numquam proficiet. Item fortitudo patet in refrenando passiones carnales; quibus oportet dominari, Prou.: *Accinxit fortitudine lumbos suos*, scilicet ex arguendo³⁵ carnalitate uel carnalem concupiscenciam, Iohannis: *Scribo uobis O iuuenes, qui fortes estis, quoniam uicistis malignum*. Talis est qui uincit carnales affectus. Set qui non resistit passionibus carnalibus et primis motionibus similis est iumento, Yer.: *Abierunt absque ulla fortitudine ante faciem subsequens*. Et ita fortitudo est cum homo potest refrenare passiones uel affectus animales et carnales.

36 Item fortitudo exercetur per comparacionem ad exteriora dupliciter: scilicet uel in ag<g>rediendo terribilia, quod fecit sanctus quia inuasit hostes eos arguendo, uel in sustinendo mala illata ab aduersario, quod fecit iste sanctus, qui pacienter sustinuit tormenta illata ab aduersariis suis. Ideo ei conuenit quod dicit Salamon:³⁶ *Sapientia uincit maliciam*. Iste sanctus uincit maliciam aduersariorum suorum, et non est uictus a malicia eorum. Si autem quis scandalizatur a malicia aduersarii, iam uincitur, et ideo homo talis uincitur a seipso. Crisostomus dicit: “Nemo leditur nisi a se.” Si aufert tibi tunicam et dat tibi auream, non ledit te. Hoc facit ille qui te ledit cum patienter sustines iniuriam [195ra] ab eo illatam.³⁷ Set si non resistis uinceris, et ita iam non es fortis. Non sic iste sanctus uictus fuit, set fortiter patienter sustinuit <iniuriam illatam>, et ideo fortis fuit.

³³ tributis] tributo

³⁴ precidendis] presidendis

³⁵ arguendo] ungueno (!)

³⁶ Salamon= Salomon

³⁷ illatam] illatum

37 Sequitur de quarto cum dicit: *signa magna et prodigia faciebat in populo*, in quo iste sanctus commendatur a perfeccione signorum. Mali quandoque faciunt signa, set prodigia non possunt fieri nisi per Creatorem. Septem autem sunt quibus fides Christiana innititur, et que certitudinem faciunt de fide. Set fidem intus in corde uero gignere nichil³⁸ potest nisi Spiritus sanctus. Prou.: *Sapientia edificauit sibi domum, exicidit columpnas septem.*

38 Prima columpna est irrefragabilis euidentia miraculorum, de qua dicitur hic: *Stephanus autem faciebat signa et prodigia magna in populo*. Vnde Augustinus: “<Spiritus sanctus> confirmat fidem per miracula Stephani,” ut patet in libro De ciuitate Dei. Ideo Christus confirmando fidem dicit: *Si non fecissem opera que alius non fecit, non peccarent*, non credendo michi. Et ali**i** dicit: *Opera que ego facio, testimonium per<h>ibent de me*. Ideo dicit Ricardus: “Domine, si error est de fide, nonnisi per te decepti sumus, quia ista tot et talibus signis confirmata sunt, que nisi per te potuerunt fieri.” Set Deus nullum decipit. Ergo fides est certa, ut patet in miraculis que facit Deus in festo Iohannis Baptiste in curando insanos. Et ad hoc est experientia diuine gracie quam *nemo nouit, nisi qui accipit*.

39 Secunda columpna est conuersio aduersariorum fidei et conuersio tocius mundi ad cultum Christi. Nonne imperatores persecuti sunt fidem, set per miracula crediderunt, et multi magni aduersarii fidei et multi sapientes mundi conuersi sunt ad fidem, ita quod nullus populus remansit in mundo quin crederet fidei Christi? Set per Macometum³⁹ multi apostotauerunt. |195rb| Augustinus: “Conuersi sunt ad fidem, maiores et minores, sapientes et insipientes.” Et uult dicere quod crediderunt per miracula que uident. Fides est contraria carni et sanguini, ideo oportuit quod confirmaretur per miracula. Set Magometus⁴⁰ concedit hominibus carnalia, quibus homines consenciant, ideo multos fecit apostotare et conuertit ad se. Augustinus: “Siquis iam credendo mundo prodigia querit, <magnum ipse prodigium est, quod credente mundo non credit>.”

40 Tercia columpna est testimonium aduersariorum, quia si queras a Saracenis que est melior fides et lex, dicent quod post suam legem et fidem, fides Christiana et lex est melior. Similiter si queras a Iudeis que est fides melior, dicent quod fides Christiana est melior post suam. Et sic de aliis. Et Manicheus negat Vetus Testamentum, et Iudeus negat Nouum Testamentum, et ita habemus unum contra alium, id est Manicheum contra Iudeum, et econuerso. Item in omni regione mundi sunt Christiani, licet plures eorum sint heretici, isti remanserunt ex Christianis qui erant in toto mundo. Per quod patet quod totus mundus conuersus est ad fidem Christi.

41 Quarta columpna est inuincibile testimonium martirum. Prouerb.: *Testis fidelis <non mentitur>*. Martires mortui sunt testantes fidem Christi, quos Dominus miraculis declarauit, et ideo dicuntur martires, id est testes.

42 Quinta columpna est testimonium doctorum, ut doctrina Dionisii, Augustini, et aliorum doctrina doctorum, que profitentur fidem Christianam. Quis est tam demens, qui non sequitur tot et tales sapientes in fide Christi? Baruch: *Stelle dederunt*

³⁸ nichil] uel

³⁹ Macometum = Mahumetum

⁴⁰ Magometus = Mahumetus

lumen in custodiis suis. Iste stelle sunt sancti precedentes in diuersis temporibus | 195va| uel eodem tempore simul existentes. Augustinus enim florebat in Affrica, Ieronimus in Syria, Ambrosius in Italia, Hilarius in Pictauia. Isti dederunt lumen et non impugnauerunt se in aliquo.

43 Sexta columpna est concordia duorum testamentorum, que sunt connexa. Vetus [est] Testamentum sine Nouo est quasi fabula Ouidiana. Augustinus: “Doctrina psalmorum et aliis prophetis non intellecto Christo, nichil insipidius; intellecto Christo, nichil sapidius.”

44 Septima columpna est honestas morum. In sola enim religione Christiana est honestas morum. Porphirius hereticus dicebat quod non erat inuenta uia in anima liberanda. Iste uidit corrupcionem humane nature, set non uidit eius liberacionem factam per Christum, quam Christus et apostoli docuerunt. Christus enim uenit et docuit uiam salutis anime, que est in religione Christiana. Christus enim docuit paupertatem et alia multa que sunt uia ad uitam eternam. Augustinus dicit: Porphirius hereticus credidisset, nisi uidisset tyrannos occidere Christianorum multitudinem, et ideo credeb[an]t quod Christiana fides et religio deficeret. Set Augustinus multa dicit contra eum. Augustinus probat in libro, De uita Christiana, quod honesta est solum in religione Christiana, quia una secta habet suum deum et alia habet suum deum, set omnes Christiani habent unum Deum, cuius sermo purificat uel sanctificat illos qui audiunt ipsum. Ideo dicit: *Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum uobis.*